

१. न्यायमा पहुँच भनेको के हो ?

उपयुक्त निकायमार्फत न्याय खोज्न र प्राप्त गर्न सकिने अवस्था नै न्यायमा पहुँच हो । न्यायमा पहुँचको लागि आफ्नो हक अधिकारको बारेमा जानकारी हुने र आफूलाई अन्याय हुँदा न्यायको खोजी गर्न सक्ने क्षमता व्यक्तिमा हुन आवश्यक छ । त्यसैगरी न्याय प्रदान गर्ने निकायको सक्षमता, प्रभावकारितालगायत न्यायको खोजी र प्राप्ति गर्ने सन्दर्भमा उपयुक्त वातावरणको सुनिश्चितता र प्रयोग नै न्यायमा पहुँच हो ।

२. न्यायमा पहुँच आयोग भनेको के हो ?

न्यायमा पहुँचलाई सहज बनाउने उद्देश्यले सर्वोच्च अदालतमा न्यायमा पहुँच आयोग रहेको छ। न्यायको खोजी गर्न नसक्ने खास गरी महिला, विपन्न, असहाय, असक्षम वर्गका व्यक्तिहरूको न्यायसम्पन्नको पहुँचलाई सहज बनाउनको लागि अवरोधक तत्वहरूको पहिचान गर्ने, आवश्यक सहयोग प्रणालीको स्थापना गर्न सहजीकरण गर्ने र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूबीच समन्वय गर्ने कार्य यस आयोगले गर्दछ। सर्वोच्च अदालत नियमावलीको कानूनी प्रावधानबमोजिम सम्माननीय प्रधान न्यायाधीशको अध्यक्षतामा न्यायमा पहुँच आयोगको स्थापना भई क्रियाशील रहेको छ। आयोगमा न्याय सम्पादनमा सरोकार राख्ने कार्यालय, निकायका पदाधिकारीहरूका साथै लक्षित वर्गका व्यक्तिहरू समेतको प्रतिनिधित्व रहेको छ । यस आयोगले लक्षित वर्गको न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने सन्दर्भमा आवश्यक नीति एवं संरचना निर्माण गर्नको लागि समेत समन्वयात्मक भूमिका खेल्दछ । न्यायमा पहुँच आयोगको सचिवालय सर्वोच्च अदालत परिसरमा रहेको छ ।

३. न्यायमा पहुँच आयोग गठनको आवश्यकता किन परेको हो ?

लक्षित वर्गको न्यायमा पहुँचलाई सहज बनाउने उद्देश्यले न्यायमा पहुँच आयोग स्थापना भएको हो । न्यायको खोजी र प्राप्ति गर्ने सबैको समान अधिकार रहने भए पनि आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिकलगायतका विभिन्न कारणबाट न्यायमा सबैको पहुँच सुनिश्चित हुन सकिरहेको छैन । न्यायको पहुँचमा रहेका व्यवधानहरूको सहि रूपमा पहिचान नगरेसम्म त्यसलाई प्रभावकारी ढंगबाट सम्बोधन गर्न सकिँदैन । न्यायमा पहुँचको दायरा अत्यन्त फराकिलो रहेको र यसका आयामहरूलाई सम्बोधन गर्न राज्यका विभिन्न निकायहरूको भूमिका र जिम्मेवारी रहने भए तापनि त्यसको केन्द्रविन्दुमा न्यायपालिका रहन्छ। आम नागरिकले न्यायमा सहज पहुँचको वास्तविक अनुभूति गर्ने वा त्यसलाई व्यवहारमा रूपान्तरण गर्ने माध्यमका रूपमा न्यायपालिका रहने भएकाले न्यायपालिकाले आफ्नो दायराभित्र रही बहिस्करण

र विभेदको कारणले न्यायको पहुँचबाट बञ्चित भएका वा कठिनाइमा रहेका वर्ग र व्यक्तिको न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने दायित्व महसुस गरी आयोगको स्थापना गरिएको हो ।

४. न्यायमा पहुँच आयोगको उद्देश्य, क्षेत्र र कार्यदिश के हो ?

- ❖ महिला, विपन्न, असहाय र असक्षम वर्गका व्यक्तिहरूलाई समाजको समान सदस्यको रूपमा तिनीहरूलाई प्राप्त हक अधिकारबारे सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ❖ कानूनी हक अधिकारहरूको उपभोग गर्ने र न्यायिक उपचार संयन्त्रहरूको प्रयोग गर्ने क्षमता अभिवृद्धिका लागि रणनीतिगत योजना तय गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- ❖ न्यायमा पहुँच सुनिश्चितताका लागि प्रभावकारी सहयोग प्रणाली (Support System) को विकास गर्ने ।
- ❖ न्यायको पहुँचमा रहेका अवरोधक तत्वहरू पहिचान गरी सोको न्यूनिकरणको लागि आवश्यक उपायहरू अवलम्बन गर्ने, गराउने ।
- ❖ महिला, विपन्न, असहाय र असक्षम वर्गका व्यक्तिहरूको कानूनी आवश्यकताहरूको पहिचान गरी न्यायमा पहुँच अभिवृद्धिका लागि चाल्नुपर्ने नीतिगत परिवर्तनका सम्बन्धमा सुझाव दिने ।
- ❖ न्यायमा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने सिलसिलामा कार्यरत विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने ।

५. न्यायमा पहुँच आयोगको के कस्तो वार्षिक कार्यक्रम एवं कार्ययोजना रहेको छ ?

न्यायमा पहुँच आयोगले आफूलाई प्राप्त कार्यदेशानुरूपको कार्य सञ्चालन गर्ने सन्दर्भमा त्यसलाई व्यवस्थित र प्रभावी बनाउन वार्षिक कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्दै आएको छ। आयोगका कार्यक्रमहरू खासगरी दुई प्रकारका रहेका छन् । पहिलो सेवाग्राहीहरूलाई सक्षम बनाउने खालका सेवाग्राही (Demand side) मा केन्द्रित कार्यक्रमहरू र दोस्रो सेवा प्रदायक निकायलाई सक्षम बनाउने खालका सेवाप्रदायक (supply side) मा केन्द्रित कार्यक्रमहरू रहने गरेका छन् ।

६. न्यायमा पहुँच आयोगका सेवाग्राही (Demand Side) मा केन्द्रित कार्यक्रमहरू कस्ता रहेका छन् ?

- ❖ विपन्न, असहाय र असक्षम वर्गको पहिचान,

- ❖ महिला, विपन्न, असहाय र असक्षम व्यक्तिहरूलाई प्राप्त हक अधिकार बारे सन्दर्भ सामग्री र प्रशिक्षकको तयारी,
- ❖ महिला, विपन्न, असहाय र असक्षम व्यक्तिहरूका हक अधिकारबारे प्रचार प्रसार,
- ❖ महिला, विपन्न, असहाय र असक्षम वर्गका व्यक्तिहरूको सशक्तीकरणका लागि कानूनी आधारको विकास ।

७. न्यायमा पहुँच आयोगका सेवा प्रदायक निकाय (Supply Side) मा केन्द्रित कार्यक्रमहरू के कस्ता रहेका छन् ?

- ❖ रणनीतिक योजना तयारी र कार्यान्वयन,
- ❖ न्यायमा पहुँच आयोगसम्बन्धी कानूनी व्यवस्था परिमार्जन,
- ❖ न्यायमा पहुँच आयोगसम्बन्धी संरचनागत व्यवस्थापन,
- ❖ अदालतमा नेपाली भाषा राम्रोसँग नजान्ने पक्ष वा साक्षीको लागि अनुवादकको सेवा,
- ❖ वैतनिक कानून व्यवसायीको सेवालाई विस्तारित र प्रभावकारी बनाउने,
- ❖ निःशुल्क कानूनी सहायताको सेवा विकास,
- ❖ कानून व्यवसायीहरूले निःशुल्क (Pro bono) कानूनी सेवा उपलब्ध गराउने प्रणालीको विकास,
- ❖ अदालतमा आफैं प्रतिनिधित्व गर्ने मुद्दाका पक्षहरूका लागि विशेष सेवा,
- ❖ सम्बद्ध निकायहरूको पहिचान,
- ❖ कानून र कार्यविधिहरूको सहजीकरण,
- ❖ विभिन्न अवस्थाका व्यक्तिहरूको लागि उपयुक्त भौतिक संरचनाको व्यवस्था,
- ❖ न्यायमा पहुँचका सम्बन्धमा रहेका अवरोधक तत्वहरूको बारेमा अध्ययन,
- ❖ सरकारी निकायहरूसँग समन्वय,
- ❖ कानून र न्यायको क्षेत्रमा कार्यरत गैरसरकारी संघसंस्थासँग समन्वय ।
- ❖ सेवाग्राहीमैत्री व्यवहार गर्ने,
- ❖ सेवाग्राही सन्तुष्टिबारेमा सर्वेक्षण गर्ने, आदि ।

८. अदालतमा रहेको सूचना तथा सोधपुछ कक्षको काम के हो ?

अदालतमा आउने सेवाग्राहीहरूलाई अदालतबाट दिइने सेवा सुविधाका बारेमा जानकारी दिन र आवश्यक सहजीकरण गर्न अदालतमा सूचना तथा सोधपुछ कक्ष राखिएको हुन्छ। अदालतमा कहाँबाट के कस्तो सेवा कसरी सेवा प्रवाह हुन्छ भन्नेबारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ। सेवाग्राहीको कार्यसँग सम्बन्धित

शाखा वा फाँट कहाँ रहेको छ? भन्नेलगायत अदालतको काम कारबाही एवं प्रक्रियाको बारेमा उक्त कक्षबाट जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ। सूचना तथा सोधपुछ कक्षमा सम्पर्क गरेमा त्यहाँका कर्मचारीले सेवाग्राहीलाई आवश्यक सूचना एवं जानकारी प्रदान गर्ने वा सहजीकरण गर्ने गर्दछन् ।

९. अदालतमा एक घण्टाभित्र प्रदान गरिने सेवा के के हुन ?

- ❖ कुनै कागजको नक्कल दिने,
- ❖ पेसी वा तारिख तोक्ने,
- ❖ गुज्रेको तारिख थाम्ने थमाउने,
- ❖ वारेसनामा, सकारनामासम्बन्धी कार्यहरू,
- ❖ मिलापत्र, पुनरावलोकन फिर्ता, तामेली आदिको निवेदन दर्ता गर्ने,
- ❖ लिखित जवाफ वा अन्य प्रमाण कागजात पेस गर्ने,
- ❖ जुनसुकै फुटकर निवेदन दर्ता वा दरपीठ गर्ने,
- ❖ मुद्दाको कारबाहीसम्बन्धी जानकारी सूचना दिने ।

१०. निःशुल्क कानूनी सेवा कसलाई कसरी प्रदान गरिन्छ ?

कानून व्यवसायीको सेवा लिन नसकेका महिला, विपन्न, असहाय एवं असक्षम र कैदी / थुनुवा व्यक्तिलाई अदालतबाट वैतनिक कानून व्यवसायीमार्फत निःशुल्क कानूनी सेवा उपलब्ध गराइन्छ। अदालतमा वैतनिक कानून व्यवसायीले त्यस्ता व्यक्तिको लागि आवश्यक लिखत तयार गरिदिने, अदालतमा वहस पैरवी गरिदिने तथा कानूनी राय सल्लाह समेत दिने काम गर्दछन् । सोबापत वैतनिक कानून व्यवसायीलाई अदालतले नै पारिश्रमिक दिएको हुन्छ, सेवाग्राहीले कुनै पारिश्रमिक दिनु पर्दैन । हरेक अदालतमा वैतनिक कानून व्यवसायीको कक्ष रहेको हुन्छ। सो कक्षमा रहने वैतनिक कानून व्यवसायीसँग सम्पर्क गरी वा सम्बन्धित अदालतबाट वैतनिक कानून व्यवसायीको बारेमा जानकारी लिई सेवा प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

११. निःशुल्क कानूनी सेवादिने वैतनिक कानून व्यवसायीको खोजी मोबाइल फोनको माध्यमबाट कसरी गर्न सकिन्छ ?

आफ्नो जिल्लाको निःशुल्क कानूनी सेवा उपलब्ध गराउने वैतनिक कानून व्यवसायीको मोबाइल नम्बर खोजी गर्नका लागि मोबाइलको म्यासेज बक्समा LA टाइप गरी स्पेस दिने, त्यसपछि सम्बन्धित जिल्लाको नामको अंग्रेजीको पहिलो अक्षर र सो जिल्लाको लागि नेपाल टेलिकमले तोकेको STD कोड नं. टाइप गरेर ३०३०३ मा पठाउनु पर्छ। म्यासेजको उत्तरमा सम्बन्धित जिल्ला अदालतको

वैतनिक कानून व्यवसायी र स्रेस्तेदारको मोवाइल नं. उपलब्ध हुन्छ। जस्तै पाल्पा जिल्लाको लागि वैतनिक कानून व्यवसायीको सेवा आवश्यक भए LA P075 टाइप गरेर ३०३०३ मा मेसेज पठाउनु पर्छ । मेसेजको उत्तरमा पाल्पा जिल्ला अदालतको वैतनिक कानून व्यवसायी र स्रेस्तेदारको मोवाइल नं. उपलब्ध हुन्छ ।

१२. असक्षम पक्षलाई अदालतले के कस्तो सेवा प्रदान गर्न सक्छ ?

अदालतमा पेस गर्नुपर्ने सानातिना निवेदनहरूको ढाँचा बनाई उक्त ढाँचाहरू सर्वोच्च अदालतको वेबसाइटमा राखिएको छ। अदालतमा सेवा लिन आउने सेवाग्राहीहरूमध्ये असक्षम सेवाग्राहीहरूलाई निःशुल्क रूपमा उपलब्ध गराई भर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। यस्ता निवेदनमा धेरै कुरा भर्ने नपर्ने गरी सजिलो बनाइएको छ। अदालतले नियुक्त गरेका वैतनिक कानून व्यवसायीले नै यस्तो निवेदन तयार गर्न सहयोग गर्छन् । त्यस्ता सामान्य प्रकृतिका निवेदनका ढाँचाहरू अदालतको सोधपुछ कक्ष, वैतनिक कानून व्यवसायीको कक्ष वा सम्बन्धित फाँटबाट प्राप्त गर्न र भर्ने लगाउन सकिन्छ । वैतनिक कानून व्यवसायीमार्फत निःशुल्क कानूनी सेवा लिखत तयारी, बहस पैरवी, कानूनी परामर्श उपलब्ध गराइन्छ ।

१३. न्याय खोजी गर्ने तरिकाबारे जानकारी दिन कुनै निःशुल्क टोलफ्रि नम्बरको व्यवस्था छ ?

अदालतसम्बन्धी कुनै जानकारी चाहिएमा वा कुनै अन्यायमा परेको कारण त्यसको कानूनी उपचार पाउन के गर्नुपर्छ भन्ने जानकारी लिन चाहने वा कुनै उजुरी वा गुनासो गर्न चाहेमा अदालतको ११८८ नम्बरमा फोन गरी सेवा लिन सकिन्छ। यसमा फोन गर्दा पैसा लाग्दैन। साथै गुनासोकर्ताको पहिचान गोप्य रहन्छ ।

१४. अदालतमा प्राप्त हुने सेवाबारे गुनासो भए कहाँ उजुरी गर्ने ?

अदालतबाट प्रदान हुने विभिन्न सेवाहरू र कामकारबाहीका बारेमा सेवाग्राहीका गुनासाहरू भए सुन्न र ती गुनासाहरू सम्बोधन गर्नका लागि हरेक अदालतमा एक जना गुनासो सुन्ने अधिकारी तोकिएको हुन्छ। सेवाग्राहीले आफ्ना गुनासा वा पीर मर्काहरू जनुसुकै बेला ती अधिकारीसमक्ष गएर सुनाउन सक्छन् । साथै गोप्य रूपमा लिखित उजुरी दिन मिल्ने गरी सबै अदालतहरूमा उजुरी पेटिका राखिएको छ। यसरी प्राप्त उजुरी तथा गुनासाहरूलाई अदालतले तुरुन्त सम्बोधन गर्छ। गुनासोकर्ताको पहिचान गोप्य रहन्छ ।

१५. अदालतको सेवा प्रवाह सन्तोषजनक नभएमा कहाँ कसरी उजुरी गर्न सकिन्छ ?

कुनै पनि अदालतमा वा न्यायिक निकायहरूमा भएको काम कारबाहीका बारेमा कुनै पनि कर्मचारी वा न्यायाधीश विरुद्ध उजुरी दिन, गुनासो राख्न वा सुभावा दिन परेमा पैसा नलाग्ने नम्बर १६६००१३३३५५ मा फोन गरेर टिपाउन वा लिखित रूपमा पनि उजुरी वा गुनासो राख्न सकिन्छ । साथै cjs@supremecourt.gov.np मा इमेल पनि गर्न सकिन्छ । त्यस्तै हरेक जिल्ला र उच्च अदालतमा समेत गुनासो सुन्ने संयन्त्र रहेको हुन्छ। जिल्ला अदालतमा जिल्ला न्यायाधीश वा स्रेस्तेदार र उच्च अदालतमा मुख्य न्यायाधीश वा रजिस्ट्रारसमक्ष गुनासो / उजुरी गर्न सकिन्छ । उजुरीकर्ताको पहिचान गोप्य रहन्छ ।

१६. पहिलो पटक अदालत आउने सेवाग्राहीका लागि के कस्तो परामर्श सेवा उपलब्ध छ ?

अदालतमा पहिलो पटक आएका सेवाग्राहीलाई मुद्दाको प्रकृतिको आधारमा त्यसको कारबाहीको लागि लाग्न सक्ने समय, दस्तुर र प्रक्रियासमेतका विषयमा अदालतका कर्मचारीले जानकारी दिन्छन् । यसले गर्दा सेवाग्राहीहरूले अदालतका कामकारबाहीबारेमा अन्योलमा रहनु पर्दैन । त्यस्तो परामर्श सोधपुछ कक्ष वा सम्बन्धित शाखा / फाँटका कर्मचारीबाट समेत लिन सकिन्छ ।

१७. सेवाग्राहीले न्यायाधीशसँग भेटघाट गर्न सक्छन् कि सक्दैनन् ?

सबै अदालतहरूमा महिनाको एक पटक मुद्दाका पक्षहरूले त्यस अदालतका न्यायाधीशसँग सामूहिक रूपमा भेटेर आफ्ना समस्याहरू सुनाउन पाउँछन् । खासगरी अदालतबाट दिइएको सेवाको स्तर, सुधार गर्नुपर्ने विषयहरू, कुनै कर्मचारीबाट अनुचित व्यवहार भएको भए ती कुराहरू समेत न्यायाधीशसँगको भेटघाटमा राख्न पाइन्छ। सेवाग्राहीको सुभावाको आधारमा अदालतमा गर्नुपर्ने प्रशासनिक वा व्यवस्थापकीय सुधारहरू गरिन्छ ।

१८. सरकारी कामकाजको भाषा नबुझ्नेका लागि दोभाषेको सेवा कसरी उपलब्ध हुन्छ ?

अदालतको इजलासमा हुने बयान बकपत्र जस्ता प्रक्रियामा प्रयोग हुने भाषा नबुझ्ने पक्ष वा असमर्थ पक्षको साक्षीलाई उनीहरूले बुझ्ने भाषामा सेवा दिनका लागि सबै अदालतमा निःशुल्क दोभाषेको सेवा उपलब्ध गराइएको छ। यसका

लागि सर्वोच्च अदालतले निर्देशिका बनाई सबै अदालतहरूमा पठाउनुका साथै दोभाषेको पारिश्रमिकको लागि बजेटको पनि व्यवस्था गरेको छ। भाषाको कठिनाई रहेका पक्ष वा साक्षीहरूले अदालतबाट उपलब्ध दोभाषे व्यक्तिको सेवा प्राप्त गर्न चाहेमा अदालतमा जानकारी गराई सेवा प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

१५. अदालतबाट प्रदान गरिने SMS सेवा भनेको के हो ?

सर्वोच्च अदालत वा उच्च अदालतमा चलेको मुद्दाको कुनै पक्षले आफ्नो मुद्दाको कारबाही कुन अवस्थामा छ भन्नेबारेमा वा पेसी वा तारेख कहिले छ भन्ने बारेमा जान्न चाहेमा ३०३०३ मा मोवाइलबाट मेसेज पठाएर जानकारी पाउन सक्ने व्यवस्था मिलाइएको छ। अदालतबाट नै त्यस्तो जानकारी पठाइदिन मुद्दाका पक्षले अनुरोध गरेमा अदालतले पनि नियमितरूपमा त्यस्तो जानकारी मेसेजबाट दिने गर्छ । यसका लागि मुद्दामा पक्षहरूले आफ्नो मोवाइल नम्बर अदालतलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने हुन्छ ।

२०. आफूलाई पायक पर्ने अदालतबाट कसरी तारिख लिन सकिन्छ ?

सर्वोच्च अदालत वा अन्य अदालतमा चलिरहेको मुद्दामा पक्षले तारिख लिन त्यहाँसम्म जान नचाहेमा वा नसकेमा उसले आफूलाई पायक पर्ने अदालतबाट पनि तारिख लिन पाउने गरी अदालतमा व्यवस्था मिलाइएको छ। त्यसका लागि मुद्दा चलेको अदालतमा सो विषयको जानकारी गराई आफूले कुन अदालतबाट त्यसप्रकार तारेख लिन चाहेको हो सोसमेत उल्लेख गर्नु पर्छ ।

२१. वेबसाइटबाट मुद्दाको अवस्थाबारेमा जानकारी कसरी पाउन सकिन्छ ?

सर्वोच्च अदालतको वेबसाइटमा मुद्दाको दैनिक तथा साप्ताहिक पेसी प्रकाशित हुन्छ । आफ्नो मुद्दा कुन इजलासमा कति क्रमसंख्यामा परेको छ भन्ने कुरा सेवाग्राहीहरूले इन्टरनेटबाट नै थाहा पाउन सक्छन् । वेबसाइटबाट आफ्नो मुद्दा साप्ताहिक तथा दैनिक पेसी सूचीमा चढेको र मुद्दाको क्रमसमेत थाहा पाउन सकिन्छ। यो वेबसाइटको प्रयोग गरेर अदालतमा चलेको मुद्दामा पक्षले मुद्दाको कारबाही कुन अवस्थामा छ भनेर पनि जान्न सक्छन् । सर्वोच्च अदालतको वेबसाइट www.supremecourt.gov.np मा प्रवेश गरेर यस्तो जानकारी लिन सकिन्छ । वेबसाइटमा रहेका विभिन्न आइकनमा प्रवेश गरी आवश्यक विवरण प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

२२. मुद्दाको पक्षहरूबीच कसरी मेलमिलाप गर्न सकिन्छ ?

अदालतमा कारबाही अवस्थामा रहेका र अन्तिम फैसला हुँदासम्मको कुनै पनि अवस्थामा मुद्दामा पक्षहरू सहमत भएमा मिलापत्र गर्न सकिन्छ । खासगरी व्यक्तिवादी मुद्दाहरू आपसमा छलफल गरेर मेलमिलाप गर्न पक्षहरूलाई अदालतले प्रोत्साहन गर्दछ । यसरी मेलमिलाप गराउन हरेक अदालतमा मेलमिलापसम्बन्धी तालिम लिएका मेलमिलापकर्ताहरू हुन्छन् । मुद्दाका पक्षहरूले मेलमिलापकर्ता छान्न पाउँछन् । मुद्दाका पक्षहरूले आफूले छानेका मेलमिलापकर्ताहरूसमक्ष आपसमा छलफल र सहमतिबाट आफ्नो मुद्दाको फैसला आफैँ गर्न सक्छन् । जिल्ला अदालतमा वादी प्रतिवादी दुवै पक्ष आइसकेको मुद्दामा मेलमिलाप हुन सक्ने नसक्ने बारेमा समेत पक्षहरूबीच छलफल गराइन्छ । मुद्दा मेलमिलाप गर्न पठाइएकोमा मेलमिलाप हुन नसकेमा पुनः इजलासमा पेस गरी निर्णय गर्न सकिन्छ। मेलमिलापले विवादलाई सधैंको लागि अन्त्य गर्छ ।

२३. अदालतका कामकारबाहीबारे कस्तो निगरानीको प्रबन्ध गरिएको छ ?

सर्वोच्च अदालतको अनुगमन महाशाखाले देशभरिका अदालतहरूमा के कसरी काम भएको छ, सेवाग्राहीलाई भन्फट हुने कुनै काम भएको छ कि ? कहाँ अनियमितता भएको छ कि ? भन्ने जस्ता विषयको विभिन्न माध्यमबाट नियमित अनुगमन निगरानी गरिरहेको हुन्छ। कहाँ कुनै कमजोरी देखिएमा तुरुन्त सम्बोधन गर्ने गरिएको छ ।

२४. अदालतले दिने सेवा, लाग्ने समय र दस्तुरबारे कसरी जानकारी पाउन सकिन्छ ?

अदालतको कामकारबाहीको क्रममा निवेदन गर्ने स्थान, अधिकारी, लाग्ने समय र दस्तुरहरू तथा काम समयमा नभएमा गुनासो सुन्ने अधिकारी आदिबारेमा स्पष्ट रूपमा लेखेर हरेक अदालतमा सबैले देख्ने गरी राखिएको हुन्छ। यसलाई सेवा प्रवाह बडापत्र भनिन्छ । अदालतमा लाग्ने अदालती शुल्कलगायत सबै खालका दस्तुर बापत रसिद पाइन्छ। कसैले तिरेको रकम बापत रसिद नदिएमा मागेर लिनुपर्छ र गुनासो सुन्ने अधिकारीसमक्ष उजुर गर्नुपर्छ। अदालतमा तोकिएको दस्तुर वा शुल्कभन्दा बढी रकम तिर्नु पर्दैन । कसैले तिरेको रकमबापत रसिद नदिएमा मागेर लिनुपर्छ । यस्तो कार्य गर्नेलाई कारबाही गरी दुरुस्साहित गर्न गुनासो सुन्ने अधिकारीसमक्ष उजुर गर्नु पर्छ । सर्वोच्च अदालतको वेबसाइट www.supremecourt.gov.np बाट पनि यससम्बन्धी जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

२५. अदालतको फैसलाबाट कैद जरिवाना लागेका व्यक्ति पक्राउ गरेमा के कस्तो प्रोत्साहन रकम दिइने गरिन्छ ?

कैद, जरिवाना वा सरकारी बाँकी तिर्न बुझाउन पर्ने व्यक्ति पक्राउ गरी ल्याउने वा जरिवाना असुल गरी ल्याउने व्यक्ति, कर्मचारी वा संस्थालाई प्रोत्साहन स्वरूप असुल गरी ल्याएको जरिवाना रकमको २५ प्रतिशत र प्रति एक महिना कैदबापत रु.१५०/- का दरले पुरस्कार दिने व्यवस्था छ। यस्तो काममा एकभन्दा बढी कर्मचारी, व्यक्ति वा संस्था संलग्न भएमा सो पुरस्कार बराबर बाँडेर लिन पाउँछन्। सजाय पाउने व्यक्ति आफैँ फैसला भएको ६० दिनभित्र अदालतमा आएमा तोकिएको सजायमा २० प्रतिशत छुट दिइन्छ ।

२६. समुदायमा अदालत (judicial outreach) कार्यक्रम कस्तो कार्यक्रम हो ?

अदालतले दिने सेवा, मुद्दाको कारबाही प्रक्रिया लगायतका विषयमा समुदायका व्यक्तिलाई जानकारी गराउन तथा अदालतका बारेमा समुदायका व्यक्तिहरूको धारणा बुझ्न विद्यालय, सामाजिक संस्था वा समुदायका व्यक्तिहरूसँग अदालतले समय समयमा छलफल गर्ने गर्छ । यस अवसरमा त्यहाँका व्यक्तिहरूले अदालतबारेका आफ्ना विचारहरू खुलेर व्यक्त गर्न पाउँछन् । यसबाट अदालतको कामकारबाहीका बारेमा यथार्थ जानकारी पाउन सकिन्छ ।

२७. व्यक्तिका हक अधिकारको व्यवस्था कहाँ गरिएको हुन्छ?

कुनै व्यक्ति वा नागरिक वा वर्गको हक अधिकारको व्यवस्था संविधान एवं अन्य कानूनले गरेको हुन्छ। संविधानले प्रदान गरेका हकलाई मौलिक र संवैधानिक हक एवं कानूनले प्रदान गरेका हकलाई कानूनी हक भन्ने गरिन्छ। व्यक्ति वा नागरिक वा वर्गलाई हक अधिकार प्रदान गरेर मात्रै पुग्दैन। त्यस्तो हक अधिकारको उल्लङ्घन भएमा पुनर्स्थापना एवं प्रचलनको लागि उपचारको समेत व्यवस्था गरिएको हुनु पर्दछ । अधिकार अलङ्घन भएमा प्रचलनको लागि जानु पर्ने अदालत वा निकाय वा कार्यालय, सोको तरिका, उजुरी गर्ने समयावधि, अवलम्बन गर्नु पर्ने कार्यविधिसमेतको व्यवस्था कानूनमा गरिएको हुन्छ। सोही व्यवस्थाअनुसार अधिकार प्रचलन गराउन सकिन्छ ।

२८. व्यक्तिलाई अधिकार र न्यायिक उपचारको जानकारी किन आवश्यक पर्दछ ?

कुनै व्यक्ति वा समुदायले आफ्नो हक अधिकार र अधिकार प्रचलनको संयन्त्रको बारेमा जानकारी हुनु पर्दछ । सोको जानकारी नभएमा त्यस्तो अधिकारले सार्थकता पाउन सक्दैनन् । “सूचना नै शक्ति” भएको कारण उपलब्ध भएका अधिकार एवं

अधिकारको प्रचलन गराउने संयन्त्रको जानकारी सम्बन्धित व्यक्ति वा नागरिक वा समुदायमा हुनु अत्यावश्यक हुन्छ ।

२९. न्यायमा पहुँच आयोगको सचिवालय कहाँ छ र के काम गर्छ ?

न्यायमा पहुँच आयोगका काम कारबाहीलाई व्यवस्थित गर्ने, कार्ययोजना बनाउन सहयोग गर्ने, आयोगमा निर्णयका लागि पेस गरिने बिषयहरू तयार गरी आयोगको बैठकमा पेस गर्ने, आयोगबाट भएका निर्णयहरूको कार्यान्वयन गर्ने तथा कार्यान्वयन अवस्थाको अनुगमन गर्नेसमेतको कार्यका लागि सर्वोच्च अदालतमा न्यायमा पहुँच आयोगको सचिवालयको स्थापना गरिएको छ। आयोगका कामकारबाही तथा सोसम्बन्धी कुनै विषयको जानकारी आवश्यक भएमा सचिवालयको फोन नम्बर ०१-४२००७५५ मा वा इमेल ठेगाना a2jc@supremecourt.gov.np मा सम्पर्क गर्न सकिन्छ ।

३०. न्यायमा पहुँचसँग सम्बन्धित जानकारी कहाँबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ ?

न्यायमा पहुँचसम्बन्धी जानकारी सर्वोच्च अदालत परिसरमा रहेको न्यायमा पहुँच आयोगको सचिवालय एवं प्रत्येक अदालतको सोधपुछ कक्षबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ। न्यायमा पहुँच आयोगको वेबसाइट www.supremecourt.gov.np/a2jc बाट समेत यससम्बन्धी जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ ।

३१. न्यायमा पहुँच आयोगले कुन कुन विषयमा जानकारी पुस्तिका प्रकाशित गरेको छ ?

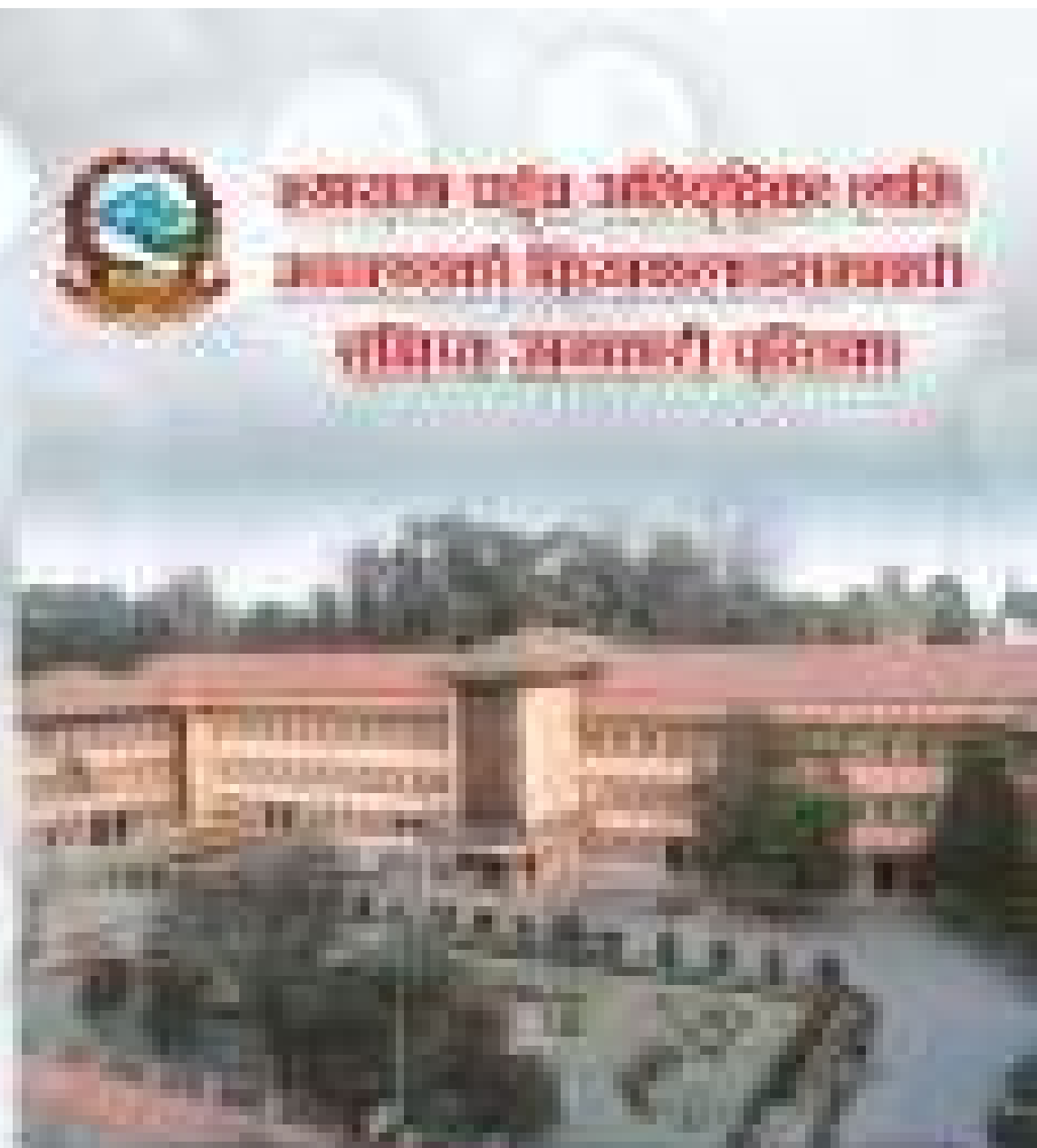
- ❖ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ असमर्थ पक्ष तथा आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकको अधिकार एवं उपचार सम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ आदिवासी / जनजातिको अधिकार एवं उपचार सम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ थुनुवा वा कैदीको अधिकार एवं उपचारसम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धको अधिकार एवं उपचारसम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ जेष्ठ नागरिकको अधिकार एवं न्यायिक उपचारसम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ महिलाको पारिवारिक तथा सम्पत्ति सम्बन्धी अधिकार एवं उपचारसम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ न्यायमा पहुँच अभिवृद्धिका लागि अदालतको क्रियाकलापसम्बन्धी संक्षिप्त जानकारी पुस्तिका

- ❖ फौजदारी मुद्दामा महिलाको अधिकार एवं उपचार सम्बन्धी जानकारी पुस्तिका
- ❖ बालबालिकाको अधिकारसम्बन्धी जानकारी पुस्तिका

३२. न्यायमा पहुँच सम्बन्धी महत्त्वपूर्ण कानूनहरू कुन कुन छन्?

- ❖ नेपालको संविधान
- ❖ मुलुकी देवानी संहिता, २०७४
- ❖ मुलुकी अपराध संहिता, २०७४
- ❖ लैङ्गिक समानता कायम गर्न केही नेपाल ऐन संशोधन गर्न बनेको ऐन, २०६३
- ❖ राष्ट्रिय महिला आयोग ऐन, २०६३
- ❖ कानूनी सहायता ऐन, २०५४
- ❖ मानव बेचबिखन तथा ओसार पसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४ तथा नियमावली २०६५
- ❖ घरेलु हिंसा (कसूर तथा सजाय) ऐन, २०६६ र नियमावली, २०६७
- ❖ सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०७४
- ❖ उच्च अदालत नियमावली, २०७३
- ❖ जिल्ला अदालत नियमावली, २०७५
- ❖ लैङ्गिक हिंसा निवारण कोष नियमावली, २०६७

सम्पर्क ठेगाना:

सर्वोच्च अदालत
न्यायमा पहुँच आयोग
 रामशाहपथ, काठमाडौं नेपाल ।

फोन नं. : ०१-४२००७५५, ०१-४२००७२५
 ईमेल : a2jc@supremecourt.gov.np
 वेबसाइट : www.supremecourt.gov.np

